

Ідеологія в освіті: від поглинання до взаємопроникнення

Зелінський Руслан Мар'янович,

аспірант кафедри управління та адміністрування

Комунального вищого навчального закладу

«Вінницька академія неперервної освіти»

м. Вінниця, Україна

У статті проаналізовано процес формування ідеології в галузі освіти. Наведено історичні паралелі щодо ідеології освіти тоталітарного режиму та демократичних засад освіти сучасної України. Сформовано основні принципи ідеології освіти України, які базуються на українській національній державотворчій ідеї.

Ключові слова: Освіта, ідеологія, державотворення, українська національна ідея, загальнолюдські цінності.

The article analyzes the process of ideology formation in the field of education. Historical parallels on the ideology of education of the totalitarian regime and the democratic principles of education of modern Ukraine are given. The basic principles of ideology of education of Ukraine which are based on the Ukrainian national state-building idea are formed.

Key words: Education, ideology, state formation, Ukrainian national idea, human values

Одним із найважливіших напрямів державної політики України є освіта, оскільки саме на неї покладені завдання з формування та розвитку людського потенціалу країни, примноження інтелектуального ресурсу нації, створення умов для духовного самоствердження особистості.

Освітня галузь, як державна інституція, завжди відображала ідеологічні засади державної політики. Форма державного устрою та правління визначала пріоритети освітнього процесу держави. В історичній ретроспективі цього явища яскравим прикладом є освіта радянської доби. Ідеологія навчального процесу радянської освіти була цілковитим відображенням ідеології правлячого комуністичного режиму. Тобто ідеї марксизму-ленінізму поглинули радянську педагогіку. Ще в часі українських національно-визвольних змагань на початку ХХ ст., в період становлення Української Народної Республіки, національно орієнтована українська громадськість намагалася шляхом здійснення просвітницької діяльності пропагувати серед широких кіл населення ідеали української державності, культури та духовної спадщини. З цієї

метою була створена мережа організацій «Просвіти». Проте в умовах політичної боротьби місцеві більшовики перетворили «Просвіту» на ідеологізовані заклади, зняряддя комуністичного виховання, підвищення класової свідомості трудящого населення. Згодом склалася ціла система культурно-освітніх закладів, пристосована для проведення політичної лінії правлячої комуністичної партії. Впродовж всіх наступних років більшовицького правління освіта наповнювала свідомість усіх здобувачів знань політико-ідеологічними цінностями радянського гатунку, прищеплювала їм більшовицькі принципи класової моралі, забезпечувала комуністичний напрямок духовного розвитку. Насадження ідеалів величезній масі людей через друковані засоби масової інформації було неможливим через значну чисельність неписьменних громадян. Тому для формування нового світогляду населення здійснювалися заходи з ліквідації неписьменності. Діяльність культурно-освітніх установ радянської України, особливо в перші десятиліття радянської влади, була одним із головних засобів збереження ідеологічного контролю над масами.

З крахом соціалістичної системи, ще в умовах перебудови постало питання про деідеологізацію освіти. Під тиском громадських настоїв та політичної ситуації в суспільстві партійне керівництво йшло на поступки щодо вилучення з освітніх програм марксистсько-ленінської філософії, історії КРПС та ін.

Ще в останні роки існування Радянського Союзу 16 липня 1990 року Верховною Радою УРСР було прийнято Декларацію про державний суверенітет України. Започатковано законодавчий процес відновлення незалежності України. У цьому доленосному документі зазначено, що Україна самостійно вирішує питання науки, освіти, а також «забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя».

Акт проголошення незалежності України, схвалений Верховною Радою 24 серпня 1991 року, та Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року відновили на політичній карті світу Українську державу. Згодом у процесі подальшого державотворення в Конституції України у 1996 році буде законодавчо закріплено у ст. 15, що «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова».

Українське суспільство позбулось будь-якого ідеологічного впливу. Таким чином в умовах демократизації, багатопартійності кожна політична сила продукує свою ідеологію, не посягаючи на засади державності, та в процесі політичної боротьби законним шляхом пропонує суспільству свої ідеї.

Ці ідеї є програмою розвитку держави, своїм баченням, алгоритмом державного будівництва, які об'єднані спільною національною ідеєю українського державотворення.

Національна ідеологія є однією з найголовніших засад формування національної свідомості громадянина держави, складання та укріплення у свідомості народу своєї національно-державної

ідентичності. Формувати таку свідомість є завданням національної освіти, поряд з іншими державними інституціями. У зв'язку з цим постає питання: чи не поглине нова ідеологія освіту на кшталт радянського зразка. Щодо цього слід зауважити, що українська національна ідея державотворення не є ідеологією окремої політичної партії чи соціальної групи, яка диктує свою волю всьому суспільству. Навколо цієї ідеї об'єднується український народ задля реалізації своїх прав і свобод в Українській державі. Духовною основою української традиції є українська національна ідея, яка сьогодні постає як ідеологічний пріоритет державотворення. Пріоритетом ця ідея є і в системі освіти. Тому освітянська діяльність має здійснюватись на підґрунті української національної ідеї, зінтегрованої з загально-цивілізаційними духовними орієнтирами, фундаментальними цінностями.

Україна обрала європейський стратегічний курс розвитку держави і суспільства. В їх основі – тисячолітні традиції державотворення в Україні, цінності національної культури, національна ідея як вираз прагнення українців до свободи. Все це спонукає до європейського характеру розвитку української освіти. Підписання Україною Лісабонської та Болонської конвенцій є яскравим виявом орієнтації української освіти на європейські стандарти та принципи. Ці принципи побудовані на демократії і правах людини, миролюбстві та екологічній безпеці, толерантності і солідарності.

Ідеологія поєднання національного і європейського в освіті України вимагає глибокого освоєння національного освітянського досвіду та узагальненого бачення європейських освітніх традицій та особливостей.

В основу ідеології національної освіти мають лягти також такі вітчизняні конституційні норми як розвиток демократичного суспільства, всебічне забезпечення прав і свобод людини, шанування національних прав усіх народів, повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, побудова правової держави.

Національна ідея у всіх державах виступає об'єднуючим чинником суспільства та формує політичну культуру нації. В сьогоденнішніх умовах українське суспільство не є достатньо консолідоване, а політична культура здебільшого має пострадянський, постколоніальний характер. Доказом такої політичної культури є зрусифікований стан чималої частини українського суспільства, комплекси національної меншовартості, нездатність до адекватної оцінки власних національних інтересів, схильність більше розраховувати на зовнішню допомогу, ніж на власні сили. Проте характер сучасних соціально-політичних процесів дозволяє вважати, що політична культура українського суспільства стає національною та незалежницькою.

За ставленням до демократії і держави політична культура України залишається патерналістською. Але за умов суверенного існування відроджуються такі традиційні риси української політичної культури, як народоправство, толерантність, ліберальне ставлення до держави (не людина і нація для держави, а держава для людини і нації). Одним з інструментів формування політичної культури є також освіта.

Ідеологічні освітянські засади мають бути спрямовані на формування демократичної, інтегрованої в європейський простір, відкритої й толерантної системи, що базується на національних традиціях та загальнолюдських цінностях. Центральне місце в такій ідеології має посідати людина, як найвища, непорушна, самодостатня цінність. Пріоритет людини має стати першою і водночас парадигмальною нормою закону, утвердитись як ідейний стрижень нормативно-правового поля освіти взагалі.

Кожна людина є неповторною особистістю. В освіті – це учень і вчитель, вихователь і вихованець. В системі освіти така особистість сподівається не лише на здобуття знань, але й на поважне та гуманне ставлення до себе. Ідеологія тоталітарних режимів ігнорує таке ставлення до особистості, принижує, зводить до ролі гвинтика в державному механізмі, а в демократичних умовах – особистість розвивається, її роль у суспільстві зростає.

Складовою ідеології вітчизняної освіти має стати також загальнонаціональна державотворча культурно-історична орієнтація. А отже українська національна ідея державотворення повинна бути стрижнем української освіти.

Загалом національна ідея – це духовна першооснова, внутрішній чинник інтеграції й джерело розвитку нації. Саме через усвідомлення цієї ідеї відбувається самоусвідомлення нацією своєї самобутності. Українська мова і культура, література і мистецтво, історія і народознавство – пріоритети в національній освіті. Це в свою чергу дозволить нам в умовах глобалізації зберегти свою національну і культурну ідентичність.

Висновки.

1. В тоталітарних режимах освіта є одним з механізмів впровадження ідеології правлячої партії. В таких умовах відбувається поглинання ідеологією всього суспільства та освіти зокрема.
2. В демократичних державах освіта сприяє розвитку та самореалізації особистості.
3. Ідеї українського національного державотворення, європейські орієнтири та загальнолюдські цінності – основа ідеології української освіти.

Література.

1. Андрущенко В. Світанок Європи. Проблема підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття/ В. Андрущенко. – К.: Знання України, 2015. 1099 с.
2. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум/ в. Кремень. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 257с.